

YÂRAN SOHBETLERİ

Çankırı Ülkemizin geleneksel kültürünün sürdürüldüğü ve korunduğu yörelerimizden birisidir. Yaran; Çankırı'nın geleneksel kültürünün en önemli simgesidir. Ahilik kültürüne bağlı özellik gösterir.

Yaran iki temel kaynaktan beslenir. Birisi Türk töresi, yani eski gelenek ve göreneklerimiz, diğeri İslami inanışlar. Bunlar Ahilik ve fütüvvetçiliktir. Türk İslam sentezinin en güzel örneği Yaran Kültürü'dür diyebiliriz.

Konukseverlik, cömertlik, cesaret, kahramanlık, yiğitlik, yardımlaşma, dayanışma, birlik ve beraberlik, sevgi, saygı, istikrar, düzeni bozacak davranışlardan uzak durma, merhamet, bencil olmama ve tevazu Yâran'ın beslendiği ana kaynaklardır. Bu değerler Türk Kültürünün sembolleridir. Bu açıdan Çankırı Yaran Kültürü; Türk Kültürünün simgesi olmuştur. Dolayısıyla Yaran; Milli Kültür simgesidir diyebiliriz.

Yaran; eğlence, dinlenme, yardımlaşma, eğitim, toplumsal dayanışma, güzel sanatlar, musiki, edebiyat, gibi yönleriyle gerçek bir kültürel öğeler bileşimidir. Çok boyutludur. Çankırı ve genelinde yaran geleneği gönüllülük esasıyla yaşatılmaktadır. Kendine özgü olarak örgütlenmiş, üyelerinin kendi dilekleriyle katıldığı sürekli bir topluluktur. Yüzyüze, kendi ihtiyaçlarını giderici, geleneğin sürdürülmesi için uğraş veren yaran üyeleri, ilgi birliği, toplumsallaşma ve inançların pekiştirilmesi gibi önemli insani özelliklerin gelişmesine neden olurlar.

Yaranın herkes tarafından bilinen açık ve kapalı diye ikiye ayrılan olmazsa olmaz düsturları vardır. Açık olanlar; Yaranın kapısı açıktır. Misafirperverdir. Kalbi açıktır. Kimseye karşı kin ve nefret beslemezler. Hep olumlu düşünürler. Alnı açıktır. Yüz kızartıcı, mahcup edici işler yapmazlar. Kapalı olanlar; Eli kapalıdır. Harama el uzatmazlar. Dili kapalıdır. Kimse hakkında kötü söz söylemezler. Beli kapalıdır. Gayri ahlaki ilişki içinde olmazlar.

TARİHSEL GELİŞİM

Yaran Sohbetlerinin temeli, 13. yüzyılda Anadolu'da görülen Ahilik kurumuna dayanır. Ahilik örgütü, 13. yüzyıldan 20. yüzyıl başlarına değin Anadolu'da esnaf ve sanatkarlar birliğinin karşılığı olarak kullanılmıştır. Ahilik, kent, kaza ve köylerde esnaf, sanatkar kuruluşlarının eleman yetiştirme, işleyiş ve denetimlerini düzenleyen kurumdur.

Bu örgütün kökeni hakkında değişik görüşler vardır. Batılı oryantalistler, Ahiliği doğuda, Araplar arasında gelişmiş Fütüvvet Örgütüne dayandırmakla birlikte, yine de, Ahiliğin Anadolu Türklerine özgü toplumsal ve manevî bir kuruluş olduğunu kabul etmektedirler. Yani fütüvvetçilik Ahilikten önce ortaya çıkmıştır. Fakat fütüvvetçilik, daha çok kişisel erdemlere ve askerî niteliklere önem verdiği halde, Ahilik ilk sıralarda yani 13. yüzyılda genç Ahileri yetiştirmek için gündüzleri çalışan esnaf kuruluşlarının işlevlerini geceleri "Sohbet Toplantıları" biçiminde sürdürmekte idi. Yani, gündüzleri esnaf örgütü ile meslekî beceriler kazandırılan gençlere, geceleri de sohbet toplantıları ile manevî değerler, Ahilik, eğitim, vatandaşlık bilgileri verilerek onların yaşam ve hareketleri denetim altında tutulmuş olmakta idi. Çünkü Ahilik, gençlerin tüm yaşamları bakımından sorumlu idi.

Ahilik 13. yüzyılda görülmüştür. Ahiliğin başlangıcında fütüvvet örgütü kökenli özellikleri egemen iken, sonraları millî özellik almaya başlamıştır. Ahiliğin ahlâk kuralları, daha önceden bütün İslâm ülkelerinde bilinen ve beğenilen "Fütüvvetname"lerden alındı. Bu fütüvvetnameler, iyi ve mükemmel insan olma kurallarını kapsayan eserlerdi. Ahi sözcüğü, iki anlama gelir. Birincisi, Arapça'da "Kardeşim" anlamına gelir. Diğeri Türkçe'de cömert, eli açık, yiğit anlamına gelen "Aki" sözcüğünden gelmektedir. Yaran, Ahiliğin bir uzantısı olarak kardeşlik fikrini eyleme dönüştürmüştür.

Ahiliğin Türklere özgü olduğu hakkında başka bir araştırmada da şu sonuca varılıyor: "Selçuklu ve Osmanlı dönemi Anadolu'sunda tarım dışı üretim alanını organizasyon içine alan bu birliklerin, ne Batı Ortaçağında görülen "Corporation"ların, ne de Arap dünyasındaki Fütüvvet Birliklerinin devamı olmadığı sonucuna varıyoruz"

Yâran Örgütü

Yâren ve Yârân kelimeleri birbirinden farklıdır. Yâren, tekildir ve arkadaş, yakın anlamına gelir. Yârân ise, çoğuldur ve dostlar, arkadaşlar anlamına gelir. Yâren deyince Yâranın bir üyesini ifade ediyoruz. Yârân ise örgütün tüm üyelerini ifade eder.

Yâranlık örgütü, ahiliğe bağlıdır. Âhiliğin bir yan örgütüdür. Orta Asya Türk kültürünün göçler yoluyla Anadolu'ya gelmiş bir uzantısı olarak kabul edilmektedir. Bununla birlikte yâranı ihtiyaçlardan doğan bir serbest zaman faaliyeti ve geçmiş zamanlarda köylere baskın yapan eşkiya çetelerinden korunmak için oluşturulan birlikler olarak niteleyen görüşler de vardır.

Yâranın Kuruluşu, Organları ve İşleyişi

Yâranın kuruluşu, önceden bir girişimle olur. Her sonbahar mevsimi başlarında Çankırı mahalle ve köylerinde yedi sekiz kişiden oluşan yaşlılar grubu, aynı yaştaki kişiler toplanırlar. Toplanma yerleri, köylerde köy odalan merkez mahallelerde ise yâran evleridir. Toplantıda sözü geçen kişilerden birisi, "Bu yıl ocak yakalım" ya da "Bu yıl yâran yiyelim", "Bu yıl sohbet yapalım" der ve kabul edildiğinde o günkü toplantıda yâran üyeleri seçilir. Büyük Başağa, Küçük Başağa bu toplantıda seçilir. Tabi daha önceden bunların seçimi kararlaştırılır ve rızaları alınır.

Yârân; sayısı 24'tür. Esasen 24 sayısı Oğuz Türklerinin 24 boyunu ifade etmektedir. Yaran üyelerinin seçiminde ahlâkî ve karakter özelliklerine dikkat edilir.

Yâranın "Erfane" isimli ilk toplantısında bütün yıl boyunca yapılacak işler ve yenecek yemeklerin bir ön konuşması yapılır. "Çavuş" ve "Çalgıcı" tutma da kararlaştırılır.

Yâran organları, Büyük Başağa, Küçük Başağa, Yâran üyeleri, çavuş ve çalgıcılardan oluşur. Bu organların her birinin ayrı ayrı görevleri vardır. Mecliste sınıf yoktur. Hiyerarşide sadece yaş sırası esas alınmaktadır.

Çavuş

Yarana gönül vermiş, maddi imkanları olmadığı için ocak yakamayan, becerikli genç, açık göz, işini bilen, deneyimli kişilerin çavuş olarak seçilmesine dikkat edilir. Çavuşun görevleri, Yâranın düzenlenmesi, davet, yemek, kahve, çay gibi ihtiyaçları tespit etmek ve oyunların organizesini yapar. Küçük Başağanın yardımcısıdır. Yâranların günlük işleriyle de uğraşır.

Büyük Başağa

Yâran için iki Başağa (Yâren Başı) seçilir. Birincisi Büyük Başağa, diğeri Küçük Başağa'dır. Büyük Başağa Yâranın en yaşlı kişisidir. Önceden birkaç Yâran yemiş, deneyimli kişidir. Görmüş, geçirmiş, çevrede saygınlığı olan dürüst bir kişi olmalıdır. Özellikle yöneticilik yeteneği olan, disiplini sağlayabilen, ciddi kişilerdir. Ekonomik gücü en iyi olandır.

Küçük Başağa

İkinci Başağa olan Küçük Başağa da yine aynı niteliklere sahip olmalıdır. Fakat Büyük Başağaya oranla daha gençtir. Yâranda ikinci âmir durumundadır. Küçük Başağa yaş ve konum yönünden Büyük Başağa'dan küçüktür. Yâranın bütün organizasyon işleri ona aittir. Yâran onun tarafından yönetilir. Daha aktiftir. Oynanan oyunlar ve bütün ocak işlerini bilir. Bu konularda deneyim sahibidir. Ekonomik gücü büyükbaşağa kadar olmazsa da yârenlerden daha iyidir.

Reis

Söz ve sohbetine itibar edilen yaşça büyük, başağalardan sonra Yaran'da söz sahibi olan kişidir.

Yârenler

Yârandaki üyelere yâren denir. Eskiden iki kişi bir ocak yakarlardı (Sohbet düzenleme). Bugün ekonomik koşulların ağırlaşması nedeniyle ocak yakanların sayısı artırılmıştır.

Kuruluşa giren her kişiye "Yâren" denildiğini belirtmiştik. Yâran üç ayrı kısımdan oluşur.

1. Gençler (18-20 yaşındaki gençler)
2. Orta yaşlılar (30-35-40 yaşındakiler)
3. Yaşlılar (Bunların sayısı daha azdır. 5-6 kişiyi geçmez).

Yaşlılar, gençlerin serkeşliğine meydan vermezler. Aynı zamanda örgütün danışmanı durumundadırlar. Bugün Çankırı merkezinde yaşlı sayısı azalmıştır. Eldivan'da yaşlılar çok sayıdadır. Bunlar, Başağaların aşırı otoriter davranışlarını frenleyerek gençlerin tahammülünü aşan otoriter davranışlarını sınırlarlar.

Yaşlılar Başağaların yanında, gençler ise en aşağıda otururlar.

Sohbet Odaları, Düzenlenmesi ve Yâran Giyimi

Çankırı köylerinde "Köy Odaları", sohbet yeri olarak kullanılmaktadır. Kent merkezinde özel olarak inşa edilmiş "Yâran Evleri" ya da "Sohbet Odaları" vardır. Yâran sohbetleri, eski ev mimarisini etkileyerek sohbet geleneklerine uygun odaların yapılmasını gerektirmiştir. Sohbet ihtiyacına göre belirli bölümler oluşturulmuştur. Medhal, Şerbetlik, Ocak, Sedir, Şahniçi (Çalgıcıların yeri) ve Meydan gibi bölümler vardır.

Çankırı merkezdeki Yaran evlerinin tavanları, kapılan özenle işlenmiştir. Bunlar Türk süsleme sanatlarının en güzel örnekleridir.

Odanın duvarları halılarla süslenir. Ayrıca, bindallı, bohça, yağlıklar asılır. Evin içi ve dışı ışıklandırılır. Büyük Başağa gecesinde döşeme daha görkemli yapılır. Yine Başağanın gecesinde yemekler daha güzel ve çeşitlidir.

Yârenler tespit edilen biçimde giyinirler. Elbiselerin tek tip olmasına dikkat edilir. Bugün de tek tip elbise giyiliyor. Başağa gecesinde millî kıyafetler giyilir.

Yarenevi/Çankırı

Yaran Odası

Sohbetlerde Uygulanan Yaran Gelenekleri

Disiplin, eğlence ve hoşgörünün birlikte yer aldığı sohbetler, yâran üyelerince de benimsenmiş, sevilmiş ve günümüze kadar gelmiştir.

Yâran üyelerinin odaya girişleri belirli bir selamlaşma ile gerçekleşir. Bundan sonra, Başağanın oturuş biçimine göre, diğer yâran üyeleri oturuşlarını düzenlerler ve müzik çalmaya başlar. Daha sonra çavuş, üyelere kahve ikram eder. Kahve ikramı ve içilişi de belirli kurallara göre yapılır. Kahveler içildikten sonra yine müziğe geçilir. Yârenler türküler söylerler. Bir saat kadar mahallî türküler söylenir.

Yârana konukların katılması da bir gelenektir. Yârani izlemek isteyen konuklar sohbetlere katılabilirler. Başağalar ve ocak sahipleri istediği kadar konuk davet edebilir. Ocaklara gece yansından sonra konuk kabul edilmez.

Yemekler akşamdan pişirilir, sabaha yakın yenir. Yemeği alt katta o gün ocak yakanların eşleri hazırlarlar. Yemeklerin hazırlanmasına büyük bir özen gösterilir. Yemekler geleneksel usulde yenir. Sohbet yemekleri, yörenin en güzel yiyeceklerinden oluşur. Başağaların gecelerinde yemek türleri farklılaşır. Yemekten sonra kahve içilip, hazmı kolaylaştırıcı oyunlar oynanır ve konuklar ocaktan ayrılır.

Takım Yemeği

"Arap Verme Töreni"ne geçilir. Yârenler dağılmadan önce, gelecek hafta ocağı yakacak yârenlere "Arap" verilir. Arap, yâran sohbetinde zilli maşa ve tefe verilen isimdir. Zilli maşa ve tef ocağı kim yakıyorsa ona gider ve onda bir hafta kalır. Bu veriş de belli bir tören biçiminde olur. Özel bir türkü ile verilir.

Sohbetin belli bir disiplini vardır. Herkes bu disipline uyar. Saygı ve sevgi gibi ilkeler disiplinin esasıdır. Kimsenin neşesinin bozulmamasına dikkat edilir.

Sohbetlerin en önemli sayılan bölümü oyunlardır. Kış gecelerinde hoşça vakit geçirme, oyunlar yoluyla gerçekleşir. Bu bakımdan yâran meclisini çekici duruma getiren yönlerin en önemlisi, oyunlardır. Hatta bu nedenle yâran sohbetleri, eğlence ve oyun kurumu olarak da nitelendirilmiştir. Yâran oyunları, geleneksel özelliklerini korumuş, yıllardan beri yinelenen, oynanan geleneksel oyunlar hâlâ meclislerde yer almaktadır.

Yâranda çok çeşitli oyunlar vardır. Bunları "Halk Oyunları" ve "Eğlence Oyunları" olarak iki gruba ayırabiliriz. İkinci gruptakiler, beceri, çabukluk ve zekâya yer veren oyunlardır. Tura oyunu, şildir şip, yüksük oyunu, samut oyunu gibi. Yelpük ismi verilen oyunlar saz eşliğinde ahenge önem verilerek oynanır.

Sohbet meclislerinde sohbet sırasında bir yârandan diğerine gidişler gelişler de gelenekler arasındadır. Böylece birbirlerine konuk olarak da yâranlar yarışabilmektedir. Müzik ve oyun yönünden yarışlar yapılır. Çalınır söylenir. Yârenler de gazel, divan, kalenderi, koşma, kerem, kesik kerem vs. okurlar.

Yâranda bir kahveye gitmek de gelenekler arasındadır. Sohbet dışı günlerde ve gecelerde yârenlerin hepsi aynı kahveye giderler. Kahveler içilir, sohbet edilir. Saz çalan varsa orada bir fasıl yapılır.

Yâran yasaları, yâran mahkeme ve cezaları geleneksel hukukumuzun güzel bir örneğini oluşturur. Halkın geleneksel olarak yaşattıkları ve uyguladıkları bu hukuk kuralları ile yâranda düzen sağlanmaktadır. Böylece yâran üyeleri kendi kendilerini sınırlamış olmaktadır. Yâni, yârana ilişkin kurallar, bir toplumsal denetim aracı olmaktadır. Yâran meclisinde uyumu bozan, istenmeyen, kuralları çiğneyen davranışlar cezalandırılarak düzen sürdürülmüş olur. Yârana ilişkin hukuk kuralları, kuşkusuz tarihî koşullardan kaynaklanmaktadır. Eski Türk töresi ve geleneklerimiz, yâran hukukunun kaynağıdır.

Yâranın sadece bir eğlence kurumu olmadığını göstergesi de kuşkusuz yâran mahkemesidir. Sohbet uyum, düzen, disiplin en önemli amaçlardır. İşte bu değerlerin korunması için bunları ihlâl edenleri cezalandırmak gerekir. Her insan grubunda normlardan sapmalar doğal bir durumdur. Esasen bu husus grup dinamizminin de bir gereğidir. Böylece normlardan sapan yârenler de olmaktadır. Bunların cezalandırılması gerekir. Fakat bu cezalandırma işlemi de gelişigüzel olmaz. Bunu bir sisteme, bir usule göre yapmak gerekir. İşte yâran sohbetleri kendi içlerinde bu tür durumlarda mahkeme kurulmasını, suçluların yargılanmasını öngörür. Adap ve erkâna uymayan yârenler sorguya çekilir, cezası verilir. Mahkemede Başağa "Hakim", Küçük Başağa "Savcı", Reis avukat, yârenler ise "Jüri" olarak görev yaparlar.

Ocakta yemek sırasında pilav sofraya konduğu sıra da Büyük Başağa Çavuşa, "Yollumuz, yolsuzumuz var mı?" diye sorar. Suçlu olanların kaşıkları Çavuş tarafından pilava saplanır. Eğer o hafta suç işlemiş kimse yoksa sesi güzel olan bir yâren Kur'an okur. Geçen bir hafta içinde suçlu durumları görülmüş, sarhoşluk, sohbetin başlama saatinden sonra gelme, dışarıda yârenlere selam vermeme, kavga etme, sarkıntılık, kumar, sır saklama, yâren hakkında dışarıda ileri geri konuşma, küfür etme, hakaret etme gibi suçlanılan yâren varsa

cezalandırılır. Cezalar, yârenin suçunun şiddetine göre değişir. Sosyal içerikli cezalar verilir. Bir fakirin erzakının temini gibi.

Yâranın Çevredeki İşlevleri

Yârenlik, toplumda önemli toplumsal işlevleri olan bur kuruluştur. Gerçi bu roller bugün azalmıştır. Yâranın eski işlevi, toplumsal adalet, yardımseverlik gibi değerleri korumak biçiminde idi. Eğlence işlevi ise sadece bir araçtı. Bu durum toplumsal değişme sürecinde değişikliğe uğrayarak, eğlence işlevi birinci plana geçmiştir. Diğer toplumsal işlevleri ise, ikinci derecede yerine getirilmektedir. Günümüzde radyo, tv., basın yayın organları kuşkusuz yârani etkilemiştir.

Sohbetin Eğitici İşlevleri

Yâran örgütü, aslında bir eğitim kurumu, gibidir. Eskiden burası adeta bir okul niteliğinde imiş. Babalar çocuklarının sohbetlere katılmalarını hararetle istemekte idiler. Askerlik yapmamış kimse nasıl toplumumuzda olgun insan sayılmazsa, Çarıklı'da yârana katılmamış kimseler de olgun sayılmamakta idiler. Bu bakımdan Çankırı'da söylenen şu söz yâranın önemini belirtmektedir.

Kız anadan öğrenir sofru düzmeyi

Oğlan babadan öğrenir sohbet gezmeyi

Sohbetler gençlik için bir doğal eğitim kurumu olmaktadır. Kültürümüzü, büyüğe saygıyı, dürüstlüğü, dikkatli, enerjik olmayı, sorumluluk duygusuna sahip olmayı, başkalarının haklarına saygılı olmayı, geleneklerimizi, konukseverliği, Türk eğlence kültürünü genç, geniş ölçüde burada öğrenmektedir. Kurallara uyararak sorumluluklar yerine getirmeyi, sorumluluk yüklenmeyi, rol almayı, sabırlı olmayı, samimiyeti, ahlâklı bir kişiliği sohbetlerde geliştirmektedir. Millî Eğitim, görgü kuralları ve zarafet, sohbetlerde öğrenilir. Böylece genç, çok yönlü yetişerek yaşamı orada öğrenir. Yârenlerden birisine kız verecek aileler o gencin ahlâkî durumundan emindirler. Bu bakımdan kızlarını tereddütsüz olarak memnuniyetle verirler. Böylece yârana katılan genç saygınlık kazanmaktadır.

Kültürün Korunması

Genç, çevresindeki mevcut kültürü öğrenerek onu korumaya çalışır. Halk oyunlarını, halk edebiyatını, halk musikisini, görgü kurallarını öğrenen genç, kuşkusuz bunları korumak, sürdürmek eğiliminde olmaktadır.

Normların Korunması

Yârenler birbirlerini sürekli olarak denetlemektedirler. Böylece normların ihlâli önlenmiş olmaktadır. Kötü alışkanlıkların cezalandırılması yoluyla grup denetimi sağlamakta ve üyeler toplulukta mevcut normlara göre hareket etmekte, onlara bağlanmakta ve sürdürmektedir. Örneğin, evli olanların eşlerini, çocuklarını ihmal etmeme, onlara, iyi bakmaları sürekli telkin edilir. Öğütleri dinlemeyenler cezalandırılır.

Çevre Kalkınmasına Katkı

Yârenlerin buldukları köy ve ilçelerin imar edilmesinde geçmişte olduğu gibi bugün de etkileri olmaktadır. Köy kuyularının temizlenmesinde, camiye su getirme, cami yapım ve onarımı, ilkokul inşası, köy çeşmelerinin yapılması, toprak kaymasını önlemek için

çalışmaların yapılması, yoksul ve kimsesizlere yardım edilmesi gibi konularda yârân, toplu olarak çevreye hizmet vermektedir.

Dayanışma saęlamak

Çevre halkı bu işlevi, iyi ve kötü günde beraberlik olarak algılamaktadır. Böylece çevre halkı bu kuruma üye olarak, buldukları toplulukta güven içinde olmaktadır. İyi durumlarında, kötü durumlarında kendilerine yardımcı olan böyle bir kurumla insanlar birbirlerine bağlanmakta ve dayanışmaları sağlanmaktadır. Ayrıca yalnızlıktan kurtulmaktadır ve bir grubun üyesi olmakla psikolojik bir rahatlama duymaktadırlar.

Yâranın Yardımlaşma İşlevi

Yaran üyeleri arasında yardımlaşma, kurumun en önemli işlevlerindedir.

a. Maddî Yardım

Yârenler, köy ve kasabalarında, mahallelerinde oturan dul ve yetimlere, kocası askerde olan ya da kimsesi olmayan kadınlara maddî yardımda bulunurlar.

b. Hizmet Yardımı

Kimsesizlerin evleri yıkılmış ya da yok ise, yârenler toplu halde ev inşa ederler. Evleri harap ise onarırlar. Tarlaları sürülür, ekinleri biçilir.

Yârana girmiş esnaf, hiçbir zaman iflas etmez. Bu durumda olan esnafa yardım edilerek iflastan kurtarılır.

Hasta olan komşulara topluca ziyarete gidilir. Hastanın gereksinimleri sağlanır.

Detaylı bilgi için: <http://yarankultur.karatekin.edu.tr/makaleListe.aspx>